

Jūratė Sofija LAUČIŪTĖ

Klaipėdos universitetas

TACITO VENETAI = VAKARŲ BALTAI? FAKTAI IR HIPOTEZĖS

Įvadas. Venetais paprastai vadinama gentis ar genčių sąjunga, kuri minima daugybėje istorijos ir raštijos paminklų (lot. *Venedi*, *Venethi*; gr. Ουενέδαι), pradedant pirmuoju tūkstantmečiu prieš Kristų ir baigiant vėlyvaisiais viduramžiais, o kai kurių mokslininkų nuomone, jau gerokai pakitusia forma jų vardas tebegyvuoja ir šiandien.

Objektas. Pagrindinis dėmesys skiriamas tai Šiaurės Europos genčiai, apie kurią rašė Romos imperijos rašytojas, istorikas, politinis veikėjas Publijus (arba Gajus) Kornelijus Tacitas (56–117 m.) savo veikale „Apie germanų kilmę ir Germanijos geografiją“ (98 m.). Būtent šios genties etninė priklausomybė pagimdė daugiausia spėlionių ir hipotezių, viena kurių Tacito minimus venetus priskiria baltų (vakarinių) gentims. Kadangi neseniai pasirodė itin išsami šiai problemai skirtos mokslinės literatūros ir hipotezių apžvalga (žr. K a r a l i ū n a s 2005), šiame straipsnyje tyrimų istorijai, šaltiniams bei kitoms, nebaltiškos venetų kilmės hipotezėms specialaus dėmesio neskiriama.

Tikslas. Remiantis jau paskelbtais įvairių autorių tyrimais išanalizuoti tuos argumentus, kuriais mėginama pagrįsti baltišką Tacito venetų kilmę, išsiaiškinti silpnąsias ir stipriąsias šios hipotezės puses. Kadangi pastaraisiais metais daugiausia hipotezių buvo sukurta, mėginant venetus priskirti slavų (rečiau – nediferencijuotų baltų-slavų) etinei grupei, pagrindinis dėmesys skiriamas baltų ir slavų kalbų faktams ir jais grindžiamų hipotezių kritinei apžvalgai. Su venetų vardu siejami įvairių kitų šalių onomastikos faktai pateikiami tik problemos konteksto patikslinimui, o ne kaip tyrimo objektas, todėl jų etimologija atskirai nenagrinėjama.

I. Venetų vardo geografija ir chronologija.

I tūkst. pr. Kr. duomenys.

1. Mažosios Azijos ir/ar Balkanų VENETAI/ENETAJ; juos IX a. pr. Kr. mini Homeras (plg. Š a v l i 2003, 48 ir kt.); Herodoto (V a. pr. Kr.) venetai Dunojaus žemupyje;

2. Vakarų Europos VENETAI – I a. pr. Kr. Cezario nukariauta keltų gentis Galijoje; apie juos yra rašę Plinijus, Strabonas, Ptolemajus ir kt.

I tūkstm. po Kr. pirmosios pusės duomenys.

Baltijos (arba Šiaurės Europos, kai kurie autoriai juos apibūdina kaip Centrinės Europos gentį, plg. Š a v l i 2003, 49) VENETAI = Tacito VENETAI (I-II a). Juos mini:

1. Plinijus Vyresnysis (I a.): *Venedi(s)*; jie gyvenę pietrytinėje Skitų (Baltijos) jūros pakrantėje, o jų kaimynais nurodyti sarmatai, germanai, skitai ir girai. Vakaruose venedų teritorija siekusi Vyslą. Be to, šis autorius mini ir gentį *Venetulani*, gyvenusią Laciume (Italija, P l i n i u s III 69);
2. Tacitas: jo nurodymu, venetai (*Venethi*) gyvenę didelėje teritorijoje tarp peukinų (bastarnų) pietuose (Karpatai?) ir fenų, kurie gyvenę į rytus ir į šiaurės rytus nuo venetų (prie Rygos įlankos?). Jie nepriklausę nei germanams, nei sarmatams. Gyvenimo būdu ir papročiais venetai artimesni germanams negu klajokliams sarmatams. Stato namus, nešiojasi skydus, labai greitai juda pėsčiomis (plg. T a c i t a s 1972, 31).
3. Klaudijus Ptolemajus (II a.): didelė venedų (Ουενέδαι) gentis gyvenusi Sarmatijoje, prie Sarmatijos okeano, palei Venetų įlanką (*sinus Veneticus*), o pietuose jie ribojosi su peukiniais ir bastarnais. Šis autorius mini ir Venedų kalnus.
4. Peutingerų lentelės (III arba IV a. žemėlapis): venedai nurodyti Karpatų pietiniuose šlaituose ir Dnestro žemupyje.

I tūkst. pabaigos – II tūkstantmečio duomenys.

1. Jordanas, Bizantijos istorikas (VI a.): mini gausią gentį *Venethae* (J o r d a n 1960, 71t.).
2. *Wenden, Winden*, vėliau – *Wenden*, arba lužičėnai, *Serbski lud, Sorben*: tai vakarų (šiaurės ir centrinės Europos) slavų gentis vendai, apsigyvenusi ten nuo VI ar VII a.
3. Latvijoje 12–13 a. gyvenusi gentis *vendai*; mūsų dienomis vartojamas pavadinimas *ventiņi, ventinieki* – apie Ventos baseino gyventojus.
4. Rytų slavų gentis viatičiai (Вятичи).
5. Suomių etnonimas *Venäjä* (< *Venätä, plg. K a r a l i ū n a s 2005, 389), estų *Vene* = *Rusija*.
6. Vengrijoje slovėnams pavadinti vartojamas etnonimas *vendus*.
7. Sen. islandų kalboje *Vindar* – slavų gentis vendai ir t. t.

II. Toponimai ir kiti terminai su *ven-/*ven-(e)t-/*ven(e)d-.

Baltų genčių žemėse užfiksuoti ir literatūroje dažniausiai aptariamai šie pavadinimai:

- *sinus Veneticus* – taip antikos šaltiniuose vadinama Baltijos jūros įlanka;
- *Venedų įlanka* – Rygos įlankos pavadinimas iki 16 a.;
- *Wenden* – viduramžių šaltiniuose minimas miestas Latvijoje (dabar Cēsis), kurio apylinkėse vendai apsigyvenę XIII a. pradžioje;
- up. vokiškas variantas *Windau*, le. *Windawa*, kiti variantai: *Winda*, *Wenda*, *Wenta*, *Vende* = lie., la. *Venta*;

S. Karaliūnas (2005) specialiai venetų problemai skirtoje monografijos dalyje „Venetai ir „venetiškoji“ Lietuvos pradžia“ pateikia šiuos šaknies *ventonimus:

Baltų žemėse:

- *Venta* up., Lietuvos šiaurėje ir įtekanti į Baltiją Latvijos teritorijoje; minima jau 1100 m. runų įrašuose kaip *Uindau*, plg. Lietuvoje: kelios upės tuo pačiu vardu *Ventà* (Endriejovas ir kt.), *Veñtos* pv. (Kelmė), *Až-vìntis* upė, įtekanti į Tauragno ež.;
- *Veñtės ragas*, dial. *Venčiaragis*;
- *Veñtė* km. (Šilutės rj.);
- *Venỹs* up. (Raguva), *Vėniškės* pv. (Ramygala), *Vėnos* gan. (Dieveniškės), plg. la. *Veņ* pv.;
- *Wentainen* Prūsų Lietuvoje (1610) ir kt.;

Rytų slavų žemėse:

- br. Вятa Dauguvos kair. int., Baltarusija; Вяча Svisločės kair. int., Dnepro bas. up. Berezinos deš. int., Венча Berezinos kair. int.;
- *Winden* – taip Austrijoje vadinami Alpių slavai; iš čia ir vietovardžiai *Windischgrätz*, *Windischberg* ir kt.

Šiuos pavyzdžius galima papildyti:

(Lietuvoje)

- ežerai *Venỹs* (Raguva) ir *Veniaĩ* (Užventis, čia pat ir km. *Veniaĩ*), iš abiejų išteka po upę *Ventà* (LHEŽ 372); ež. *Ažvìntis*, *Ažvintáitis*, km. *Ažvìnčiai* (Ignalinos rj., VŽ 36);

(Latvijoje)

- toponimai *Ventspilis* (r. Виндава), mstl. *Ventava* prie *Ventos*, kur gyvenno gentis *vendai*; km. *Piltene* (*Wensau*) 1230 m. vadinosi *Venetis*; netoli nuo Siguldos ir Cēsių km. *Wende culla*;

- Winda (terra *Winda*) – taip XIII a. buvo vadinama visa Baltijos pakrantė ir Ventos paupys;
- Janis Endzelynas užfiksavo Cėsių apskr. vietovardžius *Viņdele, Viņdeces, Vintieši, Vindeddzes*; Rygos apskr.: *Venezis, Viņda*; Valmieros apskr.: *Veņte, Viņdens, Ventere* (E n d z e l ī n s 1934);

(Rusijoje)

- r. Вятка, Kamos deš. int., (totorių – *Noqrat*, marių – Виче; Kirovo sr. ir Tatarstanas). Įdomi upės charakteristika: „Viatka – tipiška lygumų upė, tekanti daugiausia plačiu slėniu, žemais šlaitais. Žemupyje smarkiai vingiuoja, sudaro meandras“ ([http://lt.wikipedia.org/wiki/Viatka_\(up%C4%97\)](http://lt.wikipedia.org/wiki/Viatka_(up%C4%97))). Yra ir miestas Viatka. Tas pats šaltinis nurodo Volchovo upėje į pietus nuo Naujosios Ladogos gyvenvietės esant salą Vindin (r. Виндин), kuri savo pavadinimą galėjusi gauti nuo vendų genties.

Įvairiose Europos vietovėse randama ir daugiau pavadinimų, kuriuos mokslininkai dažnai sieja su venetų vardu. Galima spėti, jog anaip tol ne visi tie pavadinimai kilę iš minimos genties vardo, bet dėl bendro vaizdo juos taip pat reikėtų turėti akiratyje, pvz.:

- *Lacus Venetus* – Romos laikais taip vadintas Bodeno ež. pietų Vokietijoje;
- *Wendland* – Žemutinės Saksonijos teritorija, kur gyvena šandien jau išnykę polabų slavai (m. Liukowest);
- *Vindelicia* – teritorija į šiaurę nuo Bodeno (*Venetus lacus*) ežero; su venetais ši pavadinimą sieja Š a v l i 2003, 68;

(Anglijos ikikeltiškojo periodo pavadinimai)

- *Vennonis* – dabart. High Cross; *Venta Belgarum*, dabart. Winchester; *Venta Icenorum*, dabart. Caistor St. Edmunds; *Venta Silurum*, buvęs silurų centras, dabart. Caerwent (Š a v l i 2003, 140);

(Bretanėje)

- *Vennes* – miestas; *Ventnor* – miestas Wighto saloje prie pietinės Anglijos krantų (Š a v l i 2003, 140).
- To paties autoriaus nuomone, su venetų genties pavadinimu sietini ir kai kurie Prancūzijos toponimai: *Vendome, Vendoevres, Vendeuve* (netoli Orleano miesto), *Vendine* (prie Tulūzos), *Vinon, Venelles* (prie Marselio), vietovė *Vendays* Akvitanijos provincijoje, o į šiaurę nuo tos provincijos kita vietovė *Vendee*; plg. dar hidronimą *Vienne* ir kt. (Š a v l i 2003, 141);

(Skandinavijoje)

- *Vintjarn, Venjan, Vinas*, ež. *Vanern*, šalia jo miestas *Vinniga* (Švedija);
- *Vinstra, Venasete, Venasten, Vinsternes Vinja, Vendesund* (Norvegija; Š a v l i 2003, 142); beje, tas pats autorius *venetų* vardo pėdsakų įžiūri ir kalnų, skiriančių šiaurinę Indiją (!?) nuo pietinės pavadinime *Vindhya parvata* (Indija – sutrumpinta Vindija?...; Š a v l i 2003, 145), kas, be abejo, sunkiai įtikinama. Todėl nurodant pavadinimus, paimtus iš minėto autoriaus knygos, čia yra teikiamos bibliografinės nuorodos, – tam, kad skaitytojas atsargiai naudotųsi šiais duomenimis;

(Iliirijoje)

- *Vindobona, Vindonis, Vindo, Vindeni, Venet* (dabar – *Venecija* ir *Vinado*), *Veneto* (Vitorio, Kolonja, Kastelfranko);

(Estijoje)

- *wene, welane* ‘rusas’, ‘rusiškas’;

(Suomijoje)

- *venaja* ‘rusų kalba’, *venalainen* ‘rusiškas’, *Vena* ir kt. O. Bušas nurodo, kad Suomijos vietovardžių kartotekoje esą užfiksuota apie pusšimtis šaknies *vent-* ir varianto *venn-* vietovardžių bei antroponimų (B u š s 1994, 24t.).

III. Problemos.

Remiantis pateiktais faktais, tikslinga išskirti dvi problemas:

1) venetų genties kilmė arba etninė priklausomybė: kas buvo Tacito venetai?; 2) venetų vardo kilmė (etimologija).

1. Venetų genties etninės priklausomybės klausimu išsakyta labai daug hipotezių.

1.1. Viena populiariesnių hipotezių, kad visi, tarp jų ir Tacito venetai būvusi pietų Europos indoeuropiečių gentis ilyrai (P o k o r n y 1938; K r a h e 1954, 111; M i l e w s k i 1964, 58 ir t. t.; M a ž i u l i s 1981, 8 ir kt.).

Kadangi neaptikta archeologinių bei istorinių duomenų, kurie leistų tvirtinti pietinės Europos indoeuropiečių gentis – ilyrus ar venetus – migravus į šiaurę ir apsigyvenus tarp Dunojaus ir Baltijos jūros, straipsnio autorė linkusi pritarti nuomonei, kad ši hipotezė nepriimtina (plg. K a r a l i ū n a s 2005, 370 ir kt.)

1.2. Venetai/ venedai – kažkokių kitų (ne baltų, germanų ir ne slavų) indoeuropiečių genčių palikuonys, atsikraustę į Baltijos baseiną anksčiau už baltų ar, tuo labiau, slavų protėvius (plg.: Ł o w m i a ņ s k i 1963, 59-63; O c h m a ņ s k i 1966, 151-158; H e n s e l 1988, 159, 161 ir kt.).

1.3. Tacito venetai – slavai, kuriuos venetais vadinę jų vakariniai kaimynai germanai (plg. G o l a b 1973 ir kt.; B i e l e n s t e i n 1892, 334-348).

Pagrindą tokiai nuomonei davė dabartinės Vokietijos teritorijoje viduramžiais plačiai paplitusios slavų gentys, kurias germanai vadino *Wenden*. Šiandien tuo vardu yra vadinami baigiantys suvokietėti Lužicos sorbai, o seniau vokiečiai taip vadino visus vakarų slavus. Šią hipotezę karštai palaiko beveik visi slavų, ypač – lenkų kilmės slavistai (lingvistai, istorikai, rečiau – archeologai). Net atsargus ir labai gerbiantis faktus rusų kalbininkas G. Chaburgajevs neatsispyrė šiai madai ir priskyrė Tacito venetus slavams. Tiesa, ‘pagerbdamas’ archeologijos duomenis, kurie nepatvirtina hipotezių, kad slavų gentys jau Tacito laikais gyvenusios prie Baltijos, mokslininkas ryžosi kiek ‘patikslinti’ Tacitą ir jo minimus venetus apgyvendino ne Baltijos jūros pakrantėje, o piečiau, Vyslos vidurupyje ir net žemupyje, kur 6–7 a. po Kr. rastiems bei slavams priskiriamiems archeologijos paminklams būdingi ypatingi bruožai, kurių neturi atitinkami slavų istorijos paminklai kituose jų gyvenamuose regionuose – Prieškarpatėje, Dunojaus baseine ir Pietryčių Europoje (C h a b u r g a j e v 1974, 12t.; plg. : ‘в бассейне средней (и, может быть, нижней) Вислы, где славянские археологические памятники 6-7 вв. отличаются особенностями, отсутствующими в древностях славян Прикарпатья, Дунайского бассейна и Юго-Восточной Европы’, ten pat, p. 14).

Tacito venetų sutapatinti su slavais neleidžia keletas faktų, iš kurių pami-
nėtini šie:

- a) archeologijos duomenimis, slavų gentys Baltijos pakrantėse pasirodė žymiai vėliau nei antikinių autorių ir net Jordano minimi venetai/ venedai: tik apie VI–VII a. po Kr. Pavyzdžiui, į klausimą, ar buvo slavai Centrinėje Europoje iki Didžiojo tautų kraustymosi, Jeilio universiteto mokslininkas A. Šenkeris nedvejodamas atsako neigiamai; jo nuomone, slavai istorinėje arenoje iš viso pasirodė ne anksčiau kaip VI a. ir toli nuo Baltijos jūros pakrančių; ‘mintis, kad slavai iki mūsų eros pradžios gyveno prie Vyslos, Oderio ir Elbės, yra ne kas kita, kaip bandymas tai, ko norima, pateikti kaip faktą; šis bandymas išreiškia vakarų slavų, pirmiausia – lenkų siekį surasti savo šaknis savoje tėvynėje’ (S c h e n k e r 1985, 31t., 42; plg. B u b r i c h 1946, 480; S e d o v s 1992, 77tt.; B i r n b a u m 1988, 40 ir t. t.). V. Mažiulio nuomone, slavai didesnėje senosios baltų teritorijos dalyje (į ją įėjo ir Baltijos pajūrio pietrytinės pakrantės) ėmė kurtis nuo VI a. po Kr., o dabartinės Lenkijos teritorijoje tarp Vyslos žemupio ir Oderio jie pasirodė tik apie III a. po

Kr. (Mažiulis 1987, 83, 85). Beje, kiti mokslininkai slavų genčių pasirodymą į vakarus nuo Pripetės baseino, toliau nuo jūros pakrantės esančiose teritorijose (į pietvakarius nuo Vyslos ir Sano upių) nukelia į dar vėlesnius laikus: kaip liudija archeologijos radiniai ir toponimikos duomenys, ten slavai apsigyvenę ne anksčiau kaip V a. po Kr. viduryje (plg. Karaliūnas 2005, 375) ar dar vėliau (Birnbau 1988, 46 ir kt.).

- b) Tacitas venetų rytiniais kaimynais nurodo aisčių (nuo Vyslos žiočių iki Dauguvos) ir/ar (Ptolemajas) fenų, t. y. finų-suomių gentis. Tačiau kalbos faktai nepateikia patikimų ankstyvų, Kristaus eros pradžią siekiančių slavų ir finų genčių kontaktų liudijimų, kokiais paprastai laikomi paskolinti žodžiai (plg. Bulkin 2001, 25–30; Burbich 1946, 480; kitaip Kiparsky 1970, 7t.). Daugumos lingvistų nuomone, seniausi slavizmai finų kalbose pasirodė I tūkst. m. po Kr. pabaigoje, kai finų gentys ėmė kontaktuoti su slavų gentimis, atkeliavusiomis į Rytų Europą (Centrinę ir Vakarų Rusiją). Tokią nuomonę paremtų ir archeologijos duomenys. Beje, Ptolemajas palei Venedų įlanką, be venedų ir fenų, dar mini gyvenus gotus ir sulonus (pastarieji, spėjama, galėjo būti baltų gentis sėliai).

Ankstyvo slavų pasirodymo Baltijos pakrantėse neliudija ir toponimija, kuri yra arba sena indoeuropietiška (Alteuropäisch), arba baltiško tipo (žr. Hanso Krahe, Wolfgango Schmido darbus, dar žr. Birnbau 1988, 35tt.; Milewski 1964 ir kt.).

Remdamiesi šiais faktais, kai kurie venetų problemos tyrinėtojai teigia, kad antikos autorių laikais (iki slavų genčių migracijos prie Baltijos) venetai buvo vadinta kita (ne slavų) indoeuropiečių gentis, ir tik vėliau germanai venetų vardą perkėlė tas gentis išstūmusioms ar asimiliavusioms slavų gentims (plg. Birnbau 1988, 41; Mažiulis 1987, 85 ir kt.). V. Mažiulio nuomone, venetų (juos V. Mažiulis tapatina su 'ilyrais') gyvenami šiauriniai teritorijos plotai nuo XX a. pr. m. e. maždaug iki II–III m. e. a. buvo įsiterpę tarp (proto)slavų ir (pra)germanų (ten pat); išeitų, kad autorius, nelaikydamas to laiko venetų slavais, nelaiko jų ir baltų gentimi.

1.4.1. Jau gana anksti, XX a. viduryje, pasirodė spėjimai, jog Tacito venetai galėjusi būti ir kažkokia baltų gentis (Wenskus 1961, 232; Burbich 1946, 479, 481; pastarojo nuomone, tai buvęs bendras nediferencijuotų baltų-slavų pavadinimas). Kai kurie mokslininkai mano, kad vakarų baltų archeologinė kultūra buvusi kartu ir venetų kultūra, tad Ptolemajo minimi Galin-

dai ir Sūdinai įėję į venetų sudėtį; Tacito (bei vėliau Jordano) minimų venetų dalis, gyvenusi Baltarusijos ir šiaurės Ukrainos teritorijoje, priklausiusi slavų etnosui, o tie venetai, kurie pirmaisiais Kristaus eros amžiais gyveno prie Baltijos jūros, buvę baltai (K o l e n d o 1984, 643, 650). Nesigilinant į šią hipotezę, reikia pastebėti, kad anaipol ne visi tyrinėtojai Tacito ir Jordano venetus laiko ta pačia gentimi; be to, istorijoje daug pavyzdžių, kai vienos genties vardas pereinavo kitai (pvz., bulgarais anksčiau vadinosi ne slavų, bet tiurkų gentis, ir t. t.).

1.4.2. Nuomonę apie baltišką venetų genties kilmę plėtoja bei gausiais baltų toponimijos ir apeliatyvinės leksikos faktais (jie ne visais atvejais turi pakankamai patikimas etimologijas) grindžia Karaliūnas: „Yra pagrindas Baltijos venetus laikyti archajiška vakarų indoeuropiečių, padėjusių pamatus baltiškojo tipo vakarų dialektui, liekana, t.y. Baltijos venetai greičiausiai buvo baltiško tipo etnosas <...> Baltijos venetai Vyslos baseine greičiausiai buvo niekas kitas kaip reliktinė baltų tipo gentis ar genčių grupė“ (K a r a l i ū n a s 2005, 442).

Kad ši hipotezė taptų argumentuotu teiginiu, reikėtų atsakyti į kai kuriuos klausimus ir neaiškumus, kurie iškyla bandant etimologizuoti venetų/ venetų pavadinimą.

2. Venetų vardo etimologija.

S. Karaliūnas venetų etnonimo kilmę nagrinėja atsietai nuo daugelio aukščiau šiame straipsnyje pateiktų šaknies **ven-* bei **ven-t-* vandenvardžių, oikonomų ar mikrotoponomų struktūros bei etimologijos. Jis pritaria nuomonei, kad *venetų* (<**ueneto-*) genties pavadinime slypi sena ide. šaknis **uenH-* ‘mylėti, mėgti, geisti’ bei priesaga *-et-* ir lygina šį darybinį modelį su lie. *kleg-ēt-as* ‘triukšmautojas’ : *klegėti, mek-et-à* ‘mikčius, meknys’ : *mekénti, meknóti* ‘mikčioti, užsikertant kalbėti’ ir t. t. (K a r a l i ū n a s 2005, 442).

2.1.1. Kalbant apie venetų vardo kilmę, iki šiol nepakankamas dėmesys buvo skiriamas tiriamojo etnonimo ir su juo siejamų toponimų struktūrai.

D. Bubrichas jau buvo atkreipęs dėmesį į tai, jog antikos šaltinių *ven-ed-ai/ven-et-ai* ir viduramžių *ven-d-ai* (vok. *Wenden*) fonetiškai (o gal ir darybiškai? – J.L.) nėra tapatūs. Prie balsio *-t-* virtimas *-d-* germanų kalbose bei trumpojo *-e-* virtimas *-i-* vokiečių kalbos dialektuose (**Wened-* < **Winið-*) įvairių mokslininkų darbuose yra ne kartą aptartas (plg. K a r a l i ū n a s 2005, 372, 376-377 ir kt.), o balsio *e/i* išnykimu po *n* ir prieš *d* atidžiau domėjosi tik D. Bubrichas. Jo nuomone, tas balsis priklausęs šakniai, o jau indoeuropiečių prokalbei buvusi būdinga šaknies balsių kaita, kai trumpieji

balsiai kaitaliojasi su redukuotais ar nuliniiais balsiais net ir antrajame skiemenyje (B u b r i c h 1946, 479). Tačiau dauguma mokslininkų antrąjį skiemenių *-et-* priskiria priesagai. Pavyzdžiui, taip manė M. Rudnickis, kildindamas pavadinimą *ven-et-* iš apeliatyvuose nepaliudytos neva slaviškos šaknies **ven-* (R u d n i c k i 1930; 1938 ir kt.). Panašią (su priesaginiu *-t-*) tiriamojo etnonimo (ir jo vedinių) struktūrą liudija ir baltų kalbų duomenys, kuriuose užfiksuoti tiek paprastosios šaknies *Ven-* toponimai, tiek ir išplėstiniai su *-t-*. Tačiau balsio *-e-* likimas antrajame skiemenyje (arba priesagoje) germanų ir baltų kalbų šaknies **ven-* onomastikoje taip ir lieka neišaiškintas.

2.1.2. Didelių abejonių kelia S. Karaliūno siūlomas gana vėlyvo lietuviško (net ne baltiško) darybinio modelio palyginimas su senu indoeuropietišku etnonimų bei kitų onimų darybos modeliu. Neįtikina ir toks samprotavimas: „...jeigu pavardę *Venỹs*, iš kurios yra kilę kaimų pavadinimai *Veniaĩ*, laikysime su priesaga **-ijō-* atsiradusia iš **uēnH-* ‘mylėti, mėgti; geisti’, tai struktūrinis santykis tarp *Venỹs* ir **uēnetoi* būtų toks pat kaip ir, pvz., lietuvių asmenvardžių *Benỹs* ir *Bēnetas*“ (K a r a l i ū n a s 2005, 442). Mat, nepaisant P. Skardžiaus autoriteto, kuriuo greičiausiai ir rėmėsi S. Karaliūnas, pateikdamas tokį asmenvardžio *Bēnetas* darybos aiškinimą (plg. S k a r d ž i u s 1941, 339), neatmestina nuomonė, jog vardas *Benas* (laikomas trumpiniu iš *Benjaminas*), kaip ir pavardė *Benetas* (žemaičiuose vartojama tik forma *Benētis* bei vardo *Benjaminas* trumpinys *Benys/Benis*), yra nelietuviškos kilmės, tad vargu ar šiuo pavyzdžiu korektiška remtis, aiškinantis darybinius *Venỹs* ir **uēnetoi* santykius. Be to, į tokią etimologiją ‘netelpa’ baltų žemėse užfiksuoti *vent-* kamieno toponimai. Viena vertus, jie neliudija priesagos *-et-*, kita vertus, jie demonstruoja nedviprasmišką ryšį su šaknimi *ven-*, kuri, bent jau semantiškai, vargu ar sietina su ide. **uēnH-* ‘mylėti, mėgti; geisti’, plg. du šaknies **ven-* ežerus (*Venỹs* ir *Veniaĩ*), iš kurių išteka dvi *Ventà* vadinamos upės. Šie hidronimai turi gana patikimą K. Būgos pateiktą baltišką etimologiją, kuriai pritaria ir A. Vanagas, bet kurios S. Karaliūnas lyg ir nepastebi: „Šaknis *ven-* ir (su determinantu *t*) *vent-* bene įtikimiausia būtų, sekant K. Būga, sieti su liet. *vēnteris* ‘tinklas su uodega ir sparnais iš šonų, tiesiamas skersai upę žvejojant’ < **ven(t)-* ‘lenkti, linkti’“ (V a n a g a s 1981, 372). Ši etimologija, kaip matome, nerodo nei semantinio, nei struktūrinio ryšio tarp baltiškųjų *ven(t)-* šaknies toponimų ir S. Karaliūno suponuojamos etnonimo *venetai* kaip ‘mylima, miela gentis’ reikšmės. Beje, su ide. šaknimi **uēndh-* reikšme ‘(pa)sukti, kreipti; sijoti’ *venedu* (ir vandalų) pavadinimą sieja ir kiti kalbininkai (plg. U d a l c o v a, K a ž d a n 1967, 202).

2.1.3. Kai kurie autoriai į 'venetiškų' pavadinimų šeimą įpina ir kitos indoeuropiečių genties pavadinimą *vandalai*. Paprastai jie laikomi germanų gentimi, bet kai kurie emocingesni autoriai, kurdami hipotezes, siejančias venetus su slavais, mano, jog vandalai buvę germanizuoti venetai, arba slavai („вандалы могли быть германизированными венетами, или славянами“; Š a v l i 2003, 142); keltų gentimi vandalus ir venedus linkę laikyti kiti mokslininkai (plg. U d a l c o v a, K a ž d a n 1967, 202t.). Tačiau vargu ar venedų siejimas su vandalais yra labiau pagrįstas už mėginimus Švedijos pavadinimą (*Svealand*) ir būdvardį *svensk* 'švediškas' kildinti iš pavadinimų *slavai* ar *slo-vėnai* (taip: Š a v l i 2003, 142).

2.1.4. Hipotetiška laikytina ir 'suomiškoji' etimologija, siejanti *Ventos* upės pavadinimą su lybių *vēna* 'Sund, breite Flussmündung' ar suomių kalbos žodžiu *vento*, kuris turi daug reikšmių, tarp jų ir 'slikšņains, ūdeņains (par zemi, purvu)', 'lēns' ir t. t. (taip A. Bylenšteinas, žr. B u š s 1994, 24). Nors Suomijoje šios šaknies pavadinimų gana daug, bet, viena, jie neturi patikimos etimologijos suomių kalboje (plg. B u š s 1994, 25), antra, suomiška kilmė nepaaiškintų šaknies *ven(t)*- toponimų paplitimo Lietuvoje bei jų struktūros ir sąsajų su apeliatyvu *vēnteris* ypatybių.

2.2.1. Būtina atsižvelgti ir į tą faktą, kad priesaga *-et-* baltų onomastikoje nėra reta, tad laikyti hidronimų darybinį modelį su priesaga *-et-* svetimu baltų kalboms irgi nėra pagrindo, plg. up. *Ner-īs* : *Ner-et-à*, ež. *Ver-ỹs* : up. *Ver-et-à* ir t.t. Maža to, galime konstatuoti baltų onomastikoje buvus ir sudėtingesnę darybinę paradigmą:

šaknis (+ galūnė) : *-t-* : *-et-*, plg. up. *Aĩsė*, up. *Jiesià* (< **Eisiā*, plg. dar trakų up. *Aesius*, žr. L a u č i ū t ė 1988, 58) : up. *Ais-t-à* : up. *Ais-et-à*, ež. *Aĩs-et-as*.

Esama pagrindo su šaknimi **ais-* sieti seną baltišką etnonimą *aisčiai*. Šitokiame kontekste „baltiškai“ atrodytų ir tokia darybinė paradigma:

(ež.) *Ven-ỹs* : (up.) *Ven-t-à* : **Ven-et-ai*.

2.2.2. Beje, genties vardas **aisčiai*, kaip ir **venetai*, aptinkamas ne tik Europos šiaurėje, prie Baltijos, bet ir Europos pietuose. Šiaurėje jį fiksuoja antikiniai (be aukščiau nurodytų formų iš Tacito, plg. dar Strabono Geografijoje minimą gentį *Ostiaioi*, I a. pr. Kr.) šaltiniai, o jau kiek kitokiu pavidalu – viduramžiais (XI a. ir kiek anksčiau) anglosaksų šaltiniai: *Osti* (chronologiškai ir geografiškai plg. su viduramžių slavų genties pavadinimu *Venden*). Ar *aisčiai* ir *Osti* buvo ta pati gentis, mokslininkai kol kas dar neturi vieningos nuomo-

nės. Aptariamų problemų kontekste svarbu konstatuoti struktūrinį-darybinį ir geografinį šių paralelių bendrumą.

Europos pietuose, Adrijos *Venetų* žemėje minimas senas kultūros centras *At-este* (dabar – *Este*) bei *Este* archeologinė kultūra, egzistavusi maždaug nuo VI a. pr. Kr.; 183 m. pr. Kr. romėnai užkariavo *Este* kultūros sritį ir pavadino ją *Venetia* pagal ten gyvenusios venetų genties vardą (žr. Š a v l i 2003, 62). To krašto toponimai *Ad-estae*, *At-este* laikomi baltiškųjų aisčių vardo *Aestii* atitikmenimis (plg. D i n i 2000, 127). Šių faktų S. Karaliūnas vėlgi nemini ir nekommentuoja. Galbūt, atidžiau panagrinėjus, paaiškėtų, kad Adrijos baseino *At-este* ir kiti to regiono pavadinimai išties nieko bendra neturi su baltų *aisčiais*, bet kol galimas ryšys nėra nei aptartas, nei paneigtas, tol negalima be išlygų priimti ir S. Karaliūno siūlomos tiek *aisčių* vardo (= ‘žemės žmonės’, K a r a l i ū n a s 2005, 179t., nors galima ir kitokia etimologija, plg. lo. *aestus maris* ‘jūros bangavimas; potvyniai ir atoslūgiai’, *aestuarium* ‘upės žiotys; įlanka’; beje, plg. istoriniuose šaltiniuose užfiksuotą vietovardį, žymintį sritį į šiaurę nuo Liepojos: *Es-estua* < bl. **ais-* ‘už’ + *-estua* ‘įlanka, marios’, K a r a l i ū n a s 2005, 30), tiek ir *venetų* vardo etimologijos, teikiamos be etimologinių-darybinių sąsajų su šiandieninių baltų žemėse užfiksuotais baltiškais **ven-* ir **ven-t-* toponimais bei Rusijoje užfiksuota **vent-* šaknies onomastika.

Išvada. Norint įtikinamai argumentuoti Tacito venetų etninę priklausomybę baltų gentims, būtina išsiaiškinti semantinį ir darybinį šio etnonimo ryšį su gausiais baltų (taip pat ir baltų substrato įtaką patyrusių rytų slavų) žemių šaknies **ven-*/**ven-t-* hidronimais bei toponimais (tai iki šiol nepadaryta), o ypač su baltų ir slavų šaknies **vent-* etnonimais. Pagaliau, neatmestina galimybė, jog *venetai* nebuvo genties savivardis, o kaimynų duotas pavadinimas, tad genties kilmė ir vardo etimologija etnoso atžvilgiu gali nesutapti.

ARE THE *VENETHI* OF TACITUS SYNONYMOUS WITH WESTERN BALTS?

Summary

Veneti (Lat. *Venedi*, *Venethi*; Gr. Ουενέδαι) usually describes a tribe or confederation of tribes which are mentioned by many antique and modern historians and geographers.

This article addresses those *Veneti* about whom the historian and political figure of the Roman Empire, Publius Cornelius Tacitus, wrote in his work *Germania* ('De origine

et situ Germanorum', 98 AD). The ethnic identity of this tribe has given birth to many hypotheses, one of which associates the *Venethi* of Tacitus with the Baltic tribes.

The first part of the article brings together the most important facts on the distribution of the name *Veneti*, beginning with the oldest data reaching back before the Christian era and concluding with the latest information from the 20th century.

The second part presents onomastic material, which in one form or another reflects the root (stem) *ven-/ven-t/ven-et-*, and upon which hypotheses on the ethnic affiliation of the *Veneti* are usually based.

The third part analyzes the most frequently discussed hypotheses, with attention paid to the distinction of ethnic-linguistic elements of Baltic ethnic origin from the Slavic ones.

Based on the facts presented, two problems are elucidated and discussed.

1. The origin of the *Veneti* tribe itself and its ethnic affiliation: who were Tacitus' *Venethi*?

2. The etymology of the name *Veneti*.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

Bielenstein A. 1892, Die Grenzen des lettisches Volkstammes und der lettischen Sprache in der Gegenwart und im 13. Jahrhundert, *Ein Beitrag zur ethnologischen Geographie und Geschichte Russlands*, S. Petersburg, 334–348.

Birnbaum 1988 – Хенрик Бирнбаум, Славянская прародина: новые гипотезы, *Вопросы языкознания* 5, 35–49.

Bubrich 1946 – Дмитрий В. Бубрих, О названии АНТЫ и связанных с ними названиях, *Известия Академии наук СССР. Отделение литературы и языка* 6, 478–483.

Bulkin 2001 – Василий А. Булкин, Днепро-Двинская историко-культурная зона по данным археологии, *Очерки исторической географии северо-запада России. Славяне и финны*, Изд-во С.-Пет. ун-та, 19–32.

Bušs Ojārs 1994, Latvijas potamonīmi ar tautosilabiskajiem savienojumiem. Somu-grismu problema, *Baltistica* 4 priedas, 22–27.

Dini Pietro 2000, *Baltų kalbos*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Endzelin Janis 1934, Die lettländischen Gewässernamen, *Zeitschrift für slavische Philologie* 11 (1/2), 112–150.

Gołąb Z[bigniew] 1973, “Veneti/Venedi” – the oldest name of the Slavs, *The Journal of Indo-European Studies* 3, 321–336.

Chaburgajev 1974 – Г[еоргий] А. Хабургаев, *Старославянский язык*, Москва: Наука.

Hensel 1988 – Витольд Хенсель, Венеты, венецы и их связь с населением Северной Италии и Польши, *Древности славян и Руси*, Москва, 148–163.

Jordan 1960 – Иордан, *О происхождении и деянии гетов*, Москва.

Karaliūnas Simas 2005, *Baltų praeitis istoriniuose šaltiniuose* 2, Vilnius: LKI.

Kiparsky Valentin 1970, Finnougrier und Slaven zu Anfang der historischer Zeit, *Ural-Altäische Jahrbücher* 42 (1-4), 1–8.

Kolendo J[an] 1984, Wenetowie w Europie środkowej i wschodniej. Lokalizacja i rzeczywistość etniczna, *Przegląd Historyczny* 75 (4), 342–651.

Krahe H[ans] 1931, Illyrica, *Indogermanische Forschungen* 49.

Krahe H[ans] 1954, *Sprache und Vorzeit. Europäische Vorgeschichte nach dem Zeugnis der Sprache*, Heidelberg.

Laučiūtė Jūratė 1988, Senieji baltų etnonimai indoeuropietiškosios onomastikos fone, *Baltistica* 24 (1), 52–61.

Łowmiański H[enryk] 1963, *Początki Polski* 1, Warszawa.

Mažiulis Vytautas 1981, Apie senovės vakarų baltus bei jų santykius su slavais, ilirais ir germanais, in *Iš lietuvių etnogenezės*, Vilnius: Mokslas, 5–11.

Mažiulis Vytautas 1987, Baltų prokalbės irimas, in *Lietuvių etnogenezė*, Vilnius: Mokslas, 82–85.

Milewski T[adeusz] 1964, Nazwy z obszaru Polski podejrzone o pochodzeniu wenetyjskie lub iliryjskie, *Slavia Antiqua* 11, 37–86.

Ochmański J[erzy] 1966, Weneckie początki Litwy, *Acta Baltico-Slavica* 3, 151–158.

Pokorny J[ulius] 1938, *Zur Urgeschichte der Kelten und Illyrier*, Halle.

Skardžius Pranas 1941, *Lietuvių kalbos žodžių daryba*, Vilnius.

Sedovs Valentīns 1992, *Balti senatnē*, Rīga: Zinātne, 77–79.

Šavli 2003 – Ёожко Шавли, *Венеты: наши давние предки*, Москва.

Schenker A. M. 1985, Were the Slavs in Central Europe before the Great Migrations? *International Journal of Slavic Linguistics and Poetics* 5.

Tacitas Publijus Kornelijus 1972, *Rinkiniai raštai*, Vilnius: Vaga.

Udalцова, Každan 1967 – 3. В. Удальцова, А. П. Каждан, Кем же были вандалы? *Вопросы истории* 1, 192–206.

Vanagas A[leksandras] 1981, *Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas*, Vilnius: Mokslas.

Wenskus R[einhard] 1961, *Stammesbildung und Verfassung. Das Werden der frühmittelalterlichen Gentes*, Köln und Wien.

[http://lt.wikipedia.org/wiki/Viatka_\(up%C4%97](http://lt.wikipedia.org/wiki/Viatka_(up%C4%97)

Jūratė Sofija LAUČIŪTĖ

Slavistikos centras

Klaipėdos universitetas

Herkaus Manto g. 84

LT–92294 Klaipėda

Lietuva

[j.lauciute@gmail.com]